

УДК 343.1

*А. В. Шарнін**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри адміністративного, кримінального права та процесу
Міжнародного університету бізнесу і права*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МЕТОДІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МВС УКРАЇНИ

Організація діяльності органів досудового розслідування МВС України є різновидом соціальної діяльності. Це означає, що їй, як і будь-якому іншому виду діяльності, притаманні загальноприйняті правила виконання. Зокрема, зрозуміло, що мету не може бути досягнуто без певних зусиль. Ці зусилля реалізуються опосередковано за допомогою вчинення певних дій. Ці дії застосовуються в певній сукупності, послідовності та поєднанні заради підвищення результативності діяльності. Тобто мова йде про застосування конкретних методів. Відповідно, організація діяльності органів досудового розслідування МВС України не може бути ефективною без застосування певного комплексу методів. Тому не викликає жодних сумнівів актуальність і обґрунтованість необхідності дослідження окресленої проблематики. Зокрема, потрібно з'ясувати сутність методів організації діяльності органів досудового розслідування МВС України, сформулювати їх визначення та навести найбільш характерні з них.

Сформульоване наукове завдання підлягає вирішенню шляхом аналізу існуючих підходів до трактування терміна «метод». При цьому логічним буде звернутися до енциклопедично-довідкової літератури, де наводиться тлумачення цього поняття.

Так, можна зустріти такі трактування слова «метод»:

- спосіб, порядок, основа;
- прийнятий шлях для ходу, досягнення чого-небудь у вигляді загальних правил [1, с. 544];
- прийом або система прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності;
- спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя;
- спосіб дії, боротьби й таке інше [2, с. 664];
- свідомо фіксовані порядок і послідовність дій у будь-якій галузі людської діяльності;
- спосіб предметної або теоретичної (пізнавальної) діяльності;
- сукупність (система) певних правил і засобів [3, с. 126];
- спосіб побудови й обґрунтування системи філософського та наукового знання;
- сукупність прийомів та операцій практичного й теоретичного освоєння дійсності [4, с. 358].
- спосіб досягнення визначеної мети, сукупність прийомів та операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [5, с. 266].

Більш того, філософи з приводу сутності поняття «метод» зауважують, що своїми генетичними коренями воно сягає практичної діяльності людини, прийоми якої повинні були узгоджуватися з властивостями та законами дійсності. Розвиток і диференціація методу мислення в ході розвитку пізнання привели до появи вчення про метод – методології. Хоча проблема методу обговорювалася вже в античній філософії (яка вперше звернула увагу на взаємозалежність результату та методу пізнання), систематичний розвиток методів пізнання та їх вивчення починаються лише в новий час із виникненням експериментальної науки. Із цього часу розвиток і вдосконалення методу виступає як найважливіша складова частина всього прогресу науки. Для вирішення конкретних проблем в межах тієї чи іншої науки використовується спеціальний метод. Ширшу сферу застосування мають фундаментальні ідеї та принципи, які виступають як методологічні регулятиви певної науки та служать основою розробки спеціальних методів наукового пізнання. Методологічні ідеї та принципи, які виявляються продуктивними в інших науках, набувають загальнонаукового статусу [4, с. 358].

Тобто метод переважно асоціюється зі словом «спосіб». Метод вказує на те, яким чином можна щось зробити, чогось досягти. Значить, метод визначає лінію поведінки в конкретних умовах. Методом продиктована реалізація діяльності, шляхи втілення запланованих заходів у життя.

Стосовно методів організації діяльності органів досудового розслідування МВС України, то вони, аналогічно формам, є різновидом методів державного управління. А це означає, що вони є визначеними шляхами досягнення намічених і поставлених перед собою управлінських цілей. Інакше кажучи, іде мова про те, що методи визначають якісне наповнення управління. Цікавим у цьому контексті є твердження В. І. Борденюка. Учений зазначає, що методи управління є узагальнюючою категорією, яка відображає способи керуючого впливу будь-якого суб'єкта управління на керувану підсистему (об'єкт управління), а тому відповідні методи управлінського впливу притаманні всім видам соціального управління, які можуть здійснюватися в суспільстві [6, с. 394].

При цьому методам управління притаманні певні ознаки, які й характеризують їх як спосо-

би, прийоми впливу суб'єкта на поведінку об'єкта управління для досягнення поставленої мети. Зокрема, це характер, спосіб, організаційна форма, часова визначеність, тактико-стратегічна зумовленість, націленість, нормативна визначеність впливу, а також те, що вони використовуються суб'єктами управління як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції [7, с. 284; 15, с. 346; 6, с. 394–396].

Отже, під методами організації діяльності органів досудового розслідування треба розуміти сукупність визначених на нормативно-правовому рівні засобів (способів, прийомів), за допомогою яких зазначена діяльність знаходить свій вираз. Так, наприклад, планування як форма досліджуваної діяльності реалізується за допомогою таких методів, як аналіз, прогноз розвитку, визначення строків виконання та відповідальних виконавців. Розглянемо більш детально кожен із наведених вище методів організації діяльності органів досудового розслідування МВС України.

Розглядаючи такий метод, як аналіз, треба зазначити, що в сучасній українській мові зазначене поняття розуміють у декількох значеннях:

- метод наукового дослідження предметів, явищ шляхом розкладу, розчленування їх у думці на складові частини;
- розгляд чого-небудь;
- визначення складу та властивостей якої-небудь речовини, дослідження їх [1, с. 27].

У контексті досліджуваного питання треба погодитися з позицією І.І. Котюка, який під час дослідження проблем методології та практики судової гносеології дійшов висновку стосовно того, що аналіз – це виділення тих властивостей об'єкта, які мають суттєве значення для подальшого синтезу, узагальнення, а з практичного погляду є істотними для вирішення цього завдання. Це виявлення будови досліджуваного об'єкта, його структури, розчленування його на складові, виявлення їхніх ознак і взаємозв'язків між ними, відмежування суттєвого від несуттєвого. При цьому, зауважує вчений, проявляються такі закономірності мислення, як селективність – вибіркоче вичленення однопланових аспектів об'єкта та рефлексивність – контроль за перебігом мисленевого процесу (розмірковування із самим собою), самозвіт перед самим собою. Результати аналізу синтезуються, тобто окремі елементи об'єднуються на основі виявлення істотних у певному відношенні зв'язків між ними [8, с. 121–122].

Відповідно до п. 3.1.2 Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, що затверджена наказом МВС України «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» від 9 серпня 2012 р. № 686 (далі – Інструкція), діяльність

слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС здійснюється, зокрема, на основі поточних планів, що формуються на підставі аналізу оперативної обстановки, стану слідчої роботи та з урахуванням вимог МВС України з питань її вдосконалення [9].

Наступним методом організації діяльності органів досудового розслідування МВС України виступає прогноз розвитку або прогнозування. Прогноз, як зауважує авторський колектив «Великого тлумачного словника сучасної української мови», являє собою передбачення на основі наявних даних напряму, характеру й особливостей розвитку та закінчення явищ і процесів у природі, а також суспільстві. При цьому прогнозування – це прогноз стану, розвитку та результату чого-небудь на основі існуючих даних; складання прогнозу [1, с. 1148]. У цьому контексті зауважимо, що в юридичній енциклопедичній літературі оперують терміном «прогнозування юридичне», під яким розуміють наукове передбачування щодо майбутнього стану державно-правових процесів, їх характеру й особливостей, темпів та етапів, напрямів і шляхів здійснення тощо [7, с. 149]. Таким чином, прогнозування як метод організації діяльності органів досудового розслідування МВС України полягає у визначенні майбутнього стану такої діяльності.

Визначення строків виконання та відповідальних виконавців як метод організації діяльності органів досудового розслідування МВС України може бути застосовано не тільки в межах такої форми, як планування, а також широко використовуватися під час здійснення контролю. За допомогою вищенаведеного методу уповноважені суб'єкти можуть чітко встановити строки й конкретні негативні наслідки, що будуть застосовані до відповідальних осіб (виконавців) та які настають за неналежне виконання або взагалі невиконання органами досудового розслідування МВС України своїх завдань.

Окрім вищенаведених методів, форми організації діяльності органів досудового розслідування можуть бути реалізовані за допомогою такого методу, як облік. Так, в українській мові слово «облік» використовується в таких значеннях:

- засвідчення, встановлення наявності з'ясування кількості чого-небудь;
- реєстрація людей із занесенням у відповідні списки для їх використання де-небудь, з'ясування їх наявності, переміщення тощо;
- система реєстрації процесів якої-небудь діяльності в її кількісному та якісному виявах із метою спрямування, контролю тощо [1, с. 808].

У свою чергу в юридичній енциклопедичній літературі зауважують, що облік являє собою належним чином організовану систему збору, нагромадження, обробки, групування, узагальнення та реєстрації (фіксації) необхідної інформації або її сукупних даних, що відображають кількісну чи

якісну характеристику подій, явищ, фактів, процесів, об'єктів тощо. Облік є важливою складовою соціального, у тому числі державного, регулювання суспільних відносин та управління процесами й відповідними об'єктами. Облік відіграє значну роль під час прийняття правових, економічних, управлінських та інших рішень повноважними органами або компетентними особами [10, с. 219]. Так, відповідно до п. 4.5.23 Інструкції з метою забезпечення повсякденного контролю за діяльністю слідчих ведуться наряди відповідно до Переліку нарядів, обов'язкових для ведення в слідчих управліннях, відділах, відділеннях. При цьому одним із вищенаведених нарядів виступає наряд обліку стану законності. У цьому наряді накопичуються звітність, яка характеризує:

- стан законності в органі досудового розслідування;
- матеріали щодо результатів перевірок територіальних підрозділів МВС України із зазначених питань;
- копії протоколів розгляду на оперативних нарадах, а також колегіях ГУМВС, УМВС питань забезпечення законності під час розслідування кримінальних правопорушень, затримання осіб, які підозрюються в учиненні злочину, повідомлення про підозру в учиненні кримінального правопорушення;
- копії висновків службових розслідувань, проведених за фактами порушень слідчими кримінального процесуального законодавства;
- документи реагування на порушення законності та копії надісланих до слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС документів, надання яких передбачено нормативно-правовими актами МВС України [9].

Особливу увагу треба звернути на такий метод організації діяльності органів досудового розслідування, як перевірка. Перевірка як один із найчастіше вживаних методів контролю проводиться з метою встановлення фактичного стану дотримання законодавства, виконання завдань і прийнятих рішень, доцільності застосування відповідних прийомів і способів тощо [10, с. 481].

Відповідно до п. 3.3 Інструкції для здійснення належного контролю за роботою органів досудового розслідування слідчим управлінням (відділом) ГУМВС, УМВС як самостійно, так і із залученням інших структурних підрозділів ГУМВС, УМВС проводяться відповідні перевірки. При цьому вищенаведений нормативно-правовий акт виділяє такий вид перевірки, як перевірку інспекторську [9]. У своєму дослідженні, що присвячено внутрівідомчому контролю як засобу забезпечення законності та дисципліни в органах внутрішніх справ, В.В. Новіков звертає увагу на те, що головними завданнями комплексної інспекторської перевірки є:

- визначення спроможності керівництва виконувати покладені на нього функціональні обов'язки;
- вивчення управлінської діяльності, стилю, форм і методів керівництва, виконавчої дисципліни;
- встановлення здатності керівництва організувати роботу підрозділів під час екстремальної ситуації та в разі ускладнення оперативної обстановки;
- з'ясування стану оперативно-розшукової діяльності, ефективності агентурного апарату в боротьбі зі злочинністю; стану застосування адміністративного законодавства;
- визначення за допомогою комп'ютерного тестування стану професійної, бойової й фізичної підготовки особового складу, дотримання дисципліни й законності, режиму таємності;
- встановлення стану роботи із заявами, листами та пропозиціями громадян, додержання вимог чинного законодавства під час розгляду й виконання заяв і повідомлень про злочини, особистого прийому громадян керівництвом органу внутрішніх справ;
- встановлення стану морально-психологічного клімату в колективах органів і підрозділів внутрішніх справ шляхом проведення анкетування;
- вивчення громадської думки населення про роботу органів внутрішніх справ [11, с. 522–523; 12, с. 66–67].

Таким чином, організація діяльності органів досудового розслідування МВС України є різновидом державного управління, а отже, під час реалізації активно керується засобами, характерними для державного управління, пристосовує останні до своїх потреб з урахуванням усієї специфіки сфери свого функціонування. Відповідно, організація діяльності названих органів неприпустима без застосування певних методів. Ці методи насамперед характеризують способи впливу суб'єктів організації діяльності органів досудового розслідування МВС України на поведінку об'єкта управління заради досягнення поставленої перед собою мети – підвищення ефективності й досягнення більш значущих результатів застосування набору гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, процесуальних та організаційних заходів в обсязі й послідовності, визначених законом і достатніх для вирішення завдань кримінального провадження.

Отже, під методами організації діяльності органів досудового розслідування треба розуміти сукупність визначених на нормативно-правовому рівні засобів (способів, прийомів), за допомогою яких зазначена діяльність знаходить свій вираз. До вказаних методів відносимо аналіз, прогноз розвитку, визначення строків виконання та відповідальних виконавців, облік, перевірку.

Література

1. Даль В.И. Толковый словарь русского языка: иллюстрированное издание / В.И. Даль. – М. : Эксмо, 2011. – 896 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції / В.Л. Петрушенко. – Львів : Магнолія-2006, 2011. – 352 с.
4. Философский энциклопедический словарь / редкол. : С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М. : Инфра-М, 2012. – 576 с.
6. Борденюк В.І. Співвідношення місцевого самоврядування та державного управління : конституційно-правові аспекти : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 / В.І. Борденюк. – К., 2009. – 496 с.
7. Малиновський В.Я. Державне управління : [навчальний посібник] / В.Я. Малиновський. – Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 558 с.
8. Котюк І.І. Судова гносеологія: проблеми методології та практики : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09. / І.І. Котюк. – К., 2008. – 436 с.
9. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України : від 9 серпня 2012 р. № 686 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3408.
10. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – . – Т. 4 : Н–П. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2002. – 720 с.
11. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підручник] / В.М. Плішкін ; за ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 702 с.
12. Новіков В.В. Внутрішній контроль як засіб забезпечення законності і дисципліни в органах вну-

трішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.В. Новіков. – Х., 2006. – 200 с.

Анотація

Шарнін А. В. Поняття та види методів організації діяльності органів досудового розслідування МВС України. – Стаття.

Статтю присвячено визначенню поняття методів організації діяльності органів досудового розслідування, а також розмежуванню методів за окремими категоріями поділу. У статті висвітлені основні критерії визначення та поділу методів, а також обґрунтовано запропонований поділ методів.

Ключові слова: поняття, види, методи, організація діяльності, органи досудового розслідування.

Аннотация

Шарнин А. В. Понятие и виды методов организации деятельности органов предварительного расследования МВД Украины. – Статья.

Статья посвящена определению методов организации деятельности органов досудебного следствия, а также разграничению методов по определенным категориям разграничения. В статье освещены основные критерии определения и раздела методов, а также обосновано предложенное разграничение методов.

Ключевые слова: понятие, виды, методы, организация деятельности, органы досудебного расследования.

Summary

Sharnin A. V. Concept and types of methods of pre-trial investigation of the Interior Ministry of Ukraine. – Article.

This article is devoted to the definition of methods for organizing the activities of the pre-trial investigation and separation methods for certain categories. The article sanctified the basic criteria of definition and methods section, also justified the proposed delineation methods.

Key words: concept, types, methods, organization, pre-trial investigation.